

поведінки. Наслідком цього стало те, що в цей час на вулицях міст і сіл України стало значно спокійніше, різко зменшилося число посягань на безпеку особи, на честь і гідність громадян.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Михайленко П. П. Громадськість на охороні соціалістичного правопорядку / П. П. Михайленко // Роль громадськості в зміцненні радянського правопорядку. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1961. – 139 с.
2. Закалюк А. Народні дружини / А. Закалюк, З. Суцук. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1966. – 103 с.
3. Трегубов В.Ф. Вместе с комсомолом, народными дружинами, наставниками / В.Ф. Трегубов. – К.: Редакционно-издательский отдел МВД УССР. – 1976, 122 с.
4. Серета И. Самый массовый, самый демократический / И. Серета, Н. Магарин, Ю. Червоний. – Одесса: одесское книжное издательство, 1962. – 68 с.
5. Барабашев Г.В. Народные дружинники / Г.В. Барабашев, В.И. Басков, А.Н. Васильев. – М.: «Знания», 1986. – 116 с.
6. Владимиров В. Преступление не должно совершиться / В. Владимиров. – Изд. ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия», 1962. – 150 с.
7. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ). – Ф.1. – Оп.24. – Спр.5046. – 217 арк.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ). – Ф.1. – Оп.24. – Спр.5421. – 178 арк.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ). – Ф.1. – Оп.24. – Спр.5222. – 285 арк.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ). – Ф.1. – Оп.24. – Спр. 5220. – 336 арк.
11. Чоботенко С.П. История развития и становления ДНД, общественных организаций и формирований / С.П. Чоботенко. – Запорожье, 2000. – 67 с.
12. Кравченко Ю.Ф. Міліція України / Ю.Ф. Кравченко. – К.: Генеза, 1999. – 431 с.

І.М. Романюк

СТАНОВИЩЕ І ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В СЕРЕДИНІ 50-Х РР. ХХ СТ.

Останні десятиліття в історії України супроводжуються процесом духовного відродження, а отже пробудженням інтересу до вітчизняної історії та культури. Витокові традиції української державності завжди були поєднанні з релігією.

Особливу сторінку в історії церкви становлять 1950-ті роки. Це були не лише роки хрущовської «відлиги», але і продовження радянської релігійної політики, пов'язаної із намаганням системи усунути церкву із суспільного життя.

Окреслена в назві проблема видається актуальною з огляду на посилений інтерес науковців до історії православної церкви, державно-церковних відносин. Щодо становища російської православної церкви (РПЦ) середини 50-х років ХХ століття, то тема у науковій літературі розроблена явно недостатньо.

В 90-ті роки минулого століття в Україні побачили світ ряд оригінальних праць, Серед них варто виділити праці В. Пашенка [1], [2] О. Бажана і Ю. Данилюка [3], П. Панченка [4] та інших дослідників.

Ця проблема певним чином відображена в ряді публікацій зарубіжних авторів, зокрема російського дослідника А.Ніколіна [5], канадського вченого Д. Поспеловського [6] тощо. Про утиски РПЦ у повоєнні роки йдеться у схваленій Учбовим комітетом Священного синоду колективній монографії «Історія Російської Православної церкви» [7].

Незважаючи на високий теоретичний рівень опублікованих матеріалів, значну кількість питань ще потрібно вивчити, уточнити, з'ясувати.

В основу даної статті покладені матеріали віднайдені автором у фондах Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Це підготовлена головою Ради в справах Російської Православної церкви при Раді Міністрів СРСР В.Карповим спеціальна таємна інформаційна довідка для вищого партійного керівництва СРСР і Союзних республік про становище РПЦ на середину 50-х рр. ХХ ст.

Вищою церковною владою в православній церкві, її віровченні, а також у церковному управлінні були Сбори (з'їзди). Помісні собори для окремих автокефальних церков і вселенські – для православних церков світу.

Вселенських соборів у історії церкви до 1721 року було 9. З 1721 року і аж до 1917 року помісних соборів у Росії не скликали, а це означало що й не було патріархів. Існував лише «Святійший урядовий Синод» на чолі з обер-прокурором, який мав досить таки необмежену владу [8, арк.212].

Лише 10-й помісний собор РПЦ у 1917 р., який проходив близько 8 місяців відновив патріаршество в Росії і обрав патріархом Тихона. З 1926 по 1943 роки на чолі РПЦ був Митрополит Сергій, як місцеблюститель патріаршого престолу. Із 8 вересня 1943 р. по 15 травня 1944 р. він був патріархом Московським і всея Русі (але без скликання помісного Собору [8, 212].

Одинадцятий Помісний Собор у 1945 р. обрав патріархом Алексія, при участі багатьох патріархів світу. Двохсотня перерва в соборній практиці РПЦ не зачіпала основних церковних канонів і основ віровчення, які визначали життя православної церкви. Також при патріархові Алексію діяв і Синод, але він принципово відрізнявся від Священного Синоду періоду 1721-1917 рр. Тоді це був державний колективно-церковний орган, а досліджуваний нами період Синод став дорадчим органом при патріархові всея Русі, який мав трьох постійних членів в особі митрополитів – Крутицького (Московського), Київського і Ленінградського, і 3-х непостійних членів Синоду, які призначались на сесіях (чотири сесії на рік) у порядку черги із числа єпископів [8, арк.212-213].

Також при патріархові діяло управління справами, канцелярія, господарське управління, а також відділ зовнішніх зносин, навчальний комітет, видавничий відділ. Великого значення Синод в управлінні РПЦ не мав. Практично всі справи готувались відділами, або особисто патріархом Алексієм, або митрополитом Миколою. РПЦ складалося із єпархій, які у досліджуваний період були у кордонах областей країни.

У повоєнній Україні існував екзархат Московської патріархії, яку очолював митрополит Київський і Галицький Іоан. Єпархії ділились на благочинні округи (від 3 до 11) які були адміністративними помічниками єпископів для зв'язків з церквами і приходами [8. Арк.213]

Станом на перше січня 1956 р. в СРСР перебувало на реєстрації 13463 православних церков із них власне типових православних храмів – 10844 і 2619 молитовних будинків. Ці цифри за висловом В. Карпова були абсолютно точними, але не для друку [8, арк.214].

Якщо ми узагальнимо цифри 1956 р. і порівняємо їх з даними 1950 року то зменшення реальної кількості православних церков і молитовних будинків складало 938 одиниць, а в порівнянні з 1945 роком таке зменшення складало приблизно 2,5 тис. одиниць [8, арк.214].

У 1916 р. православних церков було 54174 одиниць 23553 молитовних будинків і капличок, а разом 77727 (не рахуючи церков в армії і на флоті). Духовенства в 1916 р. було 117915 осіб не враховуючи священників в армії і на флоті [8, арк.213].

Духівництво як відомо є біле і чорне. Чорне духівництво – це ієромонахи тобто освячені у священники або навіть в архирей із монахів. Архирей (єпископи, архієпископи, митрополити, патріархи, які не здійснюють ніяких «треб», тобто вони не можуть відспівувати, хрестити. Вони лише служать і управляють єпархіями.

Загалом архирейів РПЦ на середину 50-х рр. було 81 особа, не рахуючи патріарха. З них 60 архирейів були правлячими тобто керуючими єпархіями в СРСР, 4 вікарними, тобто помічниками єпархіальних архирейів, 7 архирейів очолювали єпархії за кордоном і 10 знаходились поза штатом: по хворобі або з інших причин. За віком 62,2% архирейів були старшими 60 років, з них 14 осіб старші за 75 років, молодшими 50-ти років служили лише 5 архирейів [8, арк.214].

Біле духівництво, тобто – диякони, протодиякони, священники і протоієреї на середину 50-х років склали 12151 осіб, тобто на 1,5 тис. осіб менше ніж у 1949 році. Лише за 6 років (1949-1955) у складі духівництва відбулись такі зміни за віком: якщо в 1949 р. священників до 40 років було 12,6% то вже в 1954 р. 11,2%. Священників старше 55 років в 1949 р. було 58%, то в середині 50-х – вже 64% [8 арк.214].

У кожному приході були виконавчі органи, які повинні були обиратись із числа двадцятки, тобто осіб які взяли на себе відповідальність за збереження храму.

Відповідно до змін внесених у новий статут 1945 р. настоятель храму входив до складу церковної ради і був її головою. На середину 50-х рр. РПЦ належало 57 монастирів, 9 скитів, а в них 4,5 тис. монахів і монахинь [8, арк.215]. Але ці дані ні в яке порівняння не йшли з 1916

роком, коли в Росії діяло 1025 монастирів 478 – чоловічих і 547 жіночих), а в них перебувало 95 тис. монахів і послушників [8 арк.213].

Російській православній церкві належало 8 духовних семінарій в Ленінграді, Москві, Києві, Одесі, Луцьку, Саратові, Ставрополі і Мінську (семінарія на території Жировицького монастиря Грозненської області), а також дві духовні академії в Москві і Ленінграді. РПЦ вела значну видавничу діяльність – видавала щомісячний «Журнал Московської патріархії», церковні настільні календарі, церковні книги тощо [8 арк.215].

Православна церква вела представницьку роботу. Лише протягом 1954 – 1955 рр. Московську патріархію відвідали 137 делегацій із 32 країн, загальна кількість представників – 971 осіб. В середині 50-х рр. РПЦ мала свої представництва в Берліні, Китаї, Фінляндії, Австрії та інших країнах.

Загалом протягом 1944-1956 рр. всього до СРСР приїжджали 315 духовних і церковних осіб. за цей час виїжджали із країни 211 осіб (148 в Європу, 43 на Близькій Схід, 8 осіб до Америки, 12 осіб до Китаю [8 арк.217].

Отже, ці джерельні дані свідчать про те, що не дивлячись на утиски і гоніння Російська православна церква продовжувала відігравати свою позитивну роль в житті радянського суспільства середини 50-х років минулого століття.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Пашенко В. Православ'я в новітній історії України. – Ч.І. – Полтава, 1997. – 354 с.
2. Пашенко В. Російська православна церква наприкінці хрущовської «відлиги» // Український історичний журнал. – 2001. №5. – С.141-150.
3. Бажан О., Данилюк Ю. Випробування вірою. Боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні в другій половині 1980-ті рр. – К., 2000. – 332 с.
4. Панченко П. Релігійні конфесії в Україні (40-і – початок 90-х рр.). – К.: Інститут історії України, АН України. – 1993. – 49 с.
5. Николин А. Церковь и государство. История правовых отношений. Издание Сретенского монастыря. – М., 1997. – 430.
6. Поспеловский Д. «Русская Православная Церковь» в XX веке. – М., 1995. – 389 с.
7. История Русской Православной Церкви. – СПб., – 1997. – Т.1. – 537 с.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань. – Ф.1. – Оп. 24. – Спр. 4263. – 301 Арк.

Н.О. Бондаренко

ЦЕРКВА СВДКІВ ІЄГОВИ В УКРАЇНІ У 70-ТІ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 80-Х РР. XX СТ.

Церква свідків Ієгови УРСР належала до Церков, які в умовах атеїстичної пропаганди та антирелігійної боротьби в радянській державі діяли нелегально. Різні владні органи, виконуючи численні постанови та розпорядження як ЦК КПРС, так і ЦК КПУ, постійно наглядали за нею і докладали зусиль щодо посилення контролю за виконанням віруючими цієї пізньопротестантської релігійної течії законодавства про релігійні культу.

Метою даної статті є розкриття умов підпільного існування Церкви свідків Ієгови в УРСР у 1970-ті – першій половині 1980-х рр., з'ясування особливостей протистояння її віруючих антирелігійному тиску радянської влади та основних форм протидії влади нелегальній діяльності єговістів. Стаття базується на архівних матеріалах Центрального державного архіву громадських об'єднань України. До сьогодні діяльність єговістів указанного періоду належить до сфери маловивчених проблем вітчизняної історіографії. Література радянського періоду, з огляду на постійну протирелігійну пропаганду в колишньому СРСР, є великою, проте її наукова цінність є незначною через упередженість й ідеологічну заангажованість [1].

Серед основних методів протидії органів влади підпільній діяльності єговістів були адміністративний тиск та кримінальне переслідування, незмінне стеження за пересуванням, контактами, повсякденним життям віруючих, внаслідок чого відбувався вплив на їх свідомість з метою примусового розриву зв'язку з релігійною громадою. Дані заходи інколи призводили до виходу деяких вірян з общин єговістів, що розцінювалося владою як значний успіх у боротьбі з підпільним «релігійним сектантством». Про один з таких випадків, який стався у 1971 р., коли 21 особа з села Сваричів Рожнянського району Івано-Франківської області